

Martyna JURKEVIČIŪTĖ

KINAS TEATRE

POKALBIS SU REŽISIERIUMI GYČIU PADEGIMU

Su režisieriumi Gyčiu PADEGIMU (g. 1952) susitikome vieną žiemos vakarą, kai Kauno senamiestį dengė stori sniego klodai. Šiuo metu tyrinėju projekcinę scenografiją ir gilinausi į kinematografinių elementų naudojimą XX amžiaus teatre – tai buvo pagrindinė paskata susitikti su režisieriumi. Su juo kalbamės apie kiną teatre, apie teatro raiškos formas ir gyvavimą anuomet, apie netikėtas erdves, sprendimus ir pasirinkimus. Gyčio Padegimo prisiminimai apie ankstyvąją kūrybą, sumanymus, netikėtumus juos įgyvendinant ir galutinius pastatymų rezultatus leidžia kitaip pažvelgti į sovietmečio laikų teatrą, o jaunam žmogui primena, kad tai nebuvo tokie tamsūs laikai, ir cenzūros grėsmė neatbaidė kūrėjų nuo eksperimentų.

Martyna JURKEVIČIŪTĖ

FILM IN THEATRE. AN INTERVIEW WITH THE DIRECTOR
GYTIS PADEGIMAS

I met Gytis PADEGIMAS (b. 1952) one winter's evening, when the Old Town in Kaunas was under a deep layer of snow. I am currently researching projective scenography, and looking into the use of cinematographic elements in 20th-century theatre. This was the main reason to meet with the director. We discussed film in the theatre, the forms and existence of theatre at the time, unexpected spaces, decisions and choices. Padegimas' memories of early works and ideas, his surprises while trying to execute ideas, and the results, let us look at Soviet-era theatre from a different point of view, and serve as a reminder to young people that those were not such dark days, and that censorship did not stop people experimenting.

Martyna JURKEVIČIŪTĖ

„Tragikas per prievartą“. Valstybinis jaunimo teatras.
Režisierius – Gytis Padegimas. Spektaklio programa.
Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus

MARTYNA JURKEVIČIŪTĖ. Žvelgiant į Jūsų kūrybą iš šiandienos perspektyvos, pastatymuose nevengiate naudoti projekcijų, puikiai jas valdote ir kartu su dailininkais gebate pasirinkti tinkamą medžiagą. Gal galėtumėte papasakoti apie pirmąjį spektaklį, kuriame panaudojote kinematografinius elementus?

GYTIS PADEGIMAS. 1975 metais Jaunimo teatre Vilniuje režisavau spektaklį pagal Antono Čechovo pjesę „Tragikas per prievartą“. Pastatymo dailininkas buvo Vladislavas Žilius, garsus modernistas, nuo 1976-ųjų gyvenęs Niujorke. Šis pastatymas – vienintelis jo scenografijos darbas. Spektaklis buvo sumanytas kaip aktorius benefisas. Tokie benefisai yra spektakliai tam tikromis progomis, skirti pagerbti aktorių, visas vaidinimo pelnas atitekdavo jam. Ši tradicija atkeliavo iš XIX amžiaus. Spektaklis vyko senosiose Jaunimo teatro patalpose Liudo Giros g. 41, kur dabar Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus. Spektaklis prasidėdavo nuo pat žiūrovų patekimo į patalpas. Senus medinius laiptus, vedančius į fojė, mes kartu su kūrybine komanda nusprendėme užversti šiukšlėmis, plytgaliais, todėl žiūrovai, norėdami patekti į premjerą, turėjo prasibrauti pro mūsų sukurtą sąvartyną. Prisimenu išsigandusius ponių su puošniomis sukniomis veidus, klausinijančius: „Kas čia yra?“ Laiptų viršuje, aprengta čechoviškais drabužiais, karaliavo Smetonos laikų balerina Marija Žasinaitė, vaidinanti bilietų tikrintoją. Plėsdama kiekvieno svečio bilietą, ji sakydavo: „Oi, žinote, kai Kaune naikino kapines, ten, Vytauto prospekte, ir atkasė mano sūnelio kapą, tai net kauliukai jau buvo suirę, tik batukai buvo likę, labai gražūs balti, estiški batukai“. Ji pasakodavo ir kitas trumpas, makabriškas istorijas. Toliau, fojė gale, buvome pastatę didžiulės Stalino skulptūros kojas, jų papėdėje sėdėjo du rusiško tipožė bernai, gėrė degtinę, pliekė kortomis. Pačioje fojė sukūrėme nelyg muziejų, kuriame buvo senovinės šiukšlių dėžės su ornamentais ir fiktyvūs aktorius (vaidino Rimantas Karvelis), kuriam skirtas benefisas, daiktai: laurų vainikai, damų rašyti meilės laiškeliai ir pan. Žiūrovams suėjus į taip keistai dekoruotą patalpą, ponija Marija pradėdavo rėkti: „Jegorka, Petruška, laikas kiną rodyt!“ Ant sienos apsitrynusiame, neva paausotame rėme kabėjo didžiulis ekranas. Bernai, sėdėję Stalino šešėly, keldavosi ir eidavo to kino rodyti. O kinas buvo toks: tuomet Jaunimo teatro sandėlis buvo apleista Šv. Stepono bažnyčia. Mes su kūrybine komanda apsirengėme lyg čechoviški herojai ir važiuovome bažnyčion filmuoti reikalingos spektakliui medžiagos. Bažnyčios vidus buvo užkrautas įvairiausiomis teatro dekoracijomis, griūvančiomis net ant altoriaus. Mes savo ruožtu pristatėme ten dar ir kopėčių, kurios niekur nevedė. Filmuotoje medžia-

„Tragikas per prievartą“. Valstybinis jaunimo teatras. Režisierius – Gytis Padegimas. Spektaklio programa. Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus

goje personažai lipo „sienom“, kilo kopėčiomis į niekur, be jokio tikslo... Tokį conceptualų, absurdišką filmuką rodėme fojė – tame netikrame muziejuje tarp šiukšlių dėžių. Po filmo peržiūros visi žiūrovai būdavo kviečiami į salę, susėdavo, ir prasidėdavo spektaklis „Tragikas per prievartą“. Tai tragikomedija apie personažą (vaidino Karolis Dapkus), iš pamaskvės vilos keliaujantį Rusijos sostinėn. Jo prašoma iš Maskvos parvežti įvairiausių daiktų: rakandų, smulkmenų, galiausiai net karsto. Spektaklyje jis, lyg vaikščiojantis asambliažas, buvo apkarstytas visokiais daikteliais, ant nugaros uždėtas karstas, prie jo prišti puodai, kirviai. Galiausiai veikėjas išprotėdavo, ir pasigirdavo tokie žodžiai: „Kraujo trokštu, kraujo“. Spektaklyje buvo ir tikras sufleris, kuris slėpdavosi būdelėje po scena. Jį vaidino Ferdinandas Jakšys. Kai kada aktorius išlįsdavo iš savo gūžtos ir pats imdavosi vaidinti ekspresyviai šaukdamas: „Kraujo trokštu, kraujo!“ Tai buvo labai veržlus ir įdomus veikėjas. Vaidinimo gale Jegorka su Petruška bei ponia Marija aktoriui teikdavo įvairias dovanas, ir buvo imituojamas jo išėjimas į pensiją. Tada prasidėdavo pats įdomumas: spektaklis „baigiasi“, užpučiamos visos žvakės, užgesinamos šviesos. Aptarnaujantis personalas – Jegorka, Petruška ir ponia Marija – išeina ir užrakina duris, salėje palikti žiūrovai girdi užrakinant ir antrąsias duris, o po to – trijulės žingsnius laiptais žemyn. Publika būdavo paliekama aklinoje tamsoje: teatro darbuotojai išėjo, spektaklis užmirštas, stoja neįdomi atmosfera. Taip pat salės lubose specialiai buvo išvedžioti laidai, nuo kurių kapsėjo vanduo, ir tai kūrė kiaurų lubų įspūdį. Kai tarp žiūrovų prasidėdavo bruzdesys, iš būdelės išlįsdavo sufleris,

taip pat paliktas teatre naktį, o scenoje ant fotelio, užsidenęs kažkokiais lyg Hamlo drabužiais po išgertuvių, miegodavo aktorius, kurio benefisas ką tik buvo švenčiamas, ir tarp šių dviejų personažų prasidėdavo dialogas „Gulbės giesmė“ (pagal Čechovo pjesę), nelyg trečioji spektaklio dalis.

Sunku įsivaizduoti, kaip toks pastatymas veikė anais laikais. Nevengėte žiūrovų pastatyti į nepatogias situacijas, tyliai ironizavote tuometinę valdžią. Kaip buvo sutiktas šis vaidinimas, ar nesulaukėte priekaištų?

Dailininkas Vladislovas Žilius, aktorius Rimgaudas Karvelis ir režisierius Gytis Padegimas spektaklio „Tragikas per prievartą“ repeticijoje. Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus

„Tragikas per prievartą“. Valstybinis jaunimo teatras.
Spektaklio afiša. Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus

Ne, apie jį visi labai gerai atsiliepė, visiems labai patiko. Tais laikais tai buvo labai netikėtas, inovatyvus spektaklis. Irena Aleksaitė žurnale „Kultūros barai“ netgi išspausdino straipsnį, kuriame rašė, jog tai yra meilė teatrui. Taip pat viename Maskvos žurnale buvo išspausdinta išties gera recenzija. Manau, kad toks pastatymas puikiai veiktų ir šiandieninio teatro horizontuose.

Dar kalbantis telefonu minėjote vieną pirmųjų kamerinio teatro spektaklių, pastatytą 1985 metais pagal Juditos Vaičiūnaitės eiliuotą pjesę „Kasandra“ bei jos poeziją. Spektaklis gimė netradicinėje vietoje – Kauno menininkų namų kavinėje. Kodėl tokioje vietoje prirėikė projekcijų, kas buvo vaizduojama ir apskritai koks tai buvo spektaklis?

Tai buvo žiemos spektaklis, jį rodydavome tik tuomet, kai būdavo sniego. Pjesėje kalbama apie tuos laikus ir apie moterį, kuri – poetės *alter ego*. Judita Vaičiūnaitė buvo labai savita miesto poetė, ji sukūrė nepaprastą Vilniaus miesto portretą. Rašytojos eilėse kiekviena Vilniaus detalė labai vizuali, įdomi, Vilnius – nelyg pienės, išdygusios patvory, ornamentai, susiformavę iš suodžių... Visa tai labai estetizuota, subtilu. Poetė kuria visai kitokį, ne paradinį Vilnių, jos posmuose susipina praeitis, dabartis ir ateitis. „Kasandroje“

yra vienas labai abstraktus momentas, nelyg džiazinis, kurio vizualizavimui kaip tik ir pasitelkėme kiną. Pjesėje tarp džiazio pianisto (jį vaidino aktorius Rimantas Bagdzevičius) ir Kasandros (aktorė Virginija Kochanskytė) užgimsta keista ir jausminga meilės istorija. Spektaklis prasidėdavo nuo pat žiūrovų atėjimo. Dailininkas Sergėjus Bocullo, šio pastatymo scenografas, sutikdavo svečius prie durų ir būtinai visus išskirdavo. Niekas nesėdėdavo su kuo atėjo, visi būdavo prie atskirų staliukų, centrinis staliukas buvo skirtas Kasandrai. Scenoje gyvai grojo džiazas, o kampe, po palme žaliai apšviestas, kaip numiręs, nelyg iš ano pasaulio, sėdėjo aktorius Leonardas Zelčius ir it senas varnas skaitė iš „Iliados“ ištraukas, susijusias su Kasandra. Projekcija šiame pastatyme buvo panaudota prisiminimui apie ateitį. Spektaklyje veikėjai eina į kiną ir mato istoriją apie save. Kai filmavome medžiagą pastatymui, neturėjome aiškaus plano, ką parodyti, neturėjome aiškios vizijos, ėjome tikėdamiesi pasisemti idėjų pačiame kūrybiniame procese. Pasiėmėme kamerą ir išėjome į užsnigtą Kauną. Prisimenu, pirmąsyk sustojome Daukšos gatvėje, tądien miestą dengė stora sniego paklodė, ir tuo pasinaudojome: užkasėme Virginiją į sniego kapą, o virš jo plazdenti pakabinome mano mamos šilkinę skarą su šimtais siuvinėtų paukščių, su kuria spektaklyje vaidindavo aktorė, bei šermukšnio uogų šakelę. Filmuotoje medžiagoje Kasandros ieškoti atbėga pianistas, kelią jam nurodo pakabintoji skara. Jis pradeda atkasinėti sniego kauburėlį ir randa ją, visą baltą nelyg angelą, net blakstienos sniege. Toks buvo vienas iš nufilmuotų siužetų. Toliau ėjome į apleistas, nerestauruotas senamiesčio gatveles, kur staiga, visiškai atsitiktinai – aš tokius dalykus vadinu Dievo režisūra – matome: ant grindinio sniege sėdi kažkokia girta moteriškė su sijonu, pamėlusiom, juodom kojom, apsimuturiavusi skarmalais. Tai buvo neįtikėtinas vaizdelis, ir mes nieko nelaukdami nusprendėme kuo greičiau ją nufilmuoti. Filmavome tokį etiudą: du pagrindiniai herojai eina susikibę už rankų ir akimirkai, kai jie pamato tą siaubingą moteriškę, visai prie pat jos, jų rankos išsiskiria. Toks siaubo momentas, lyg išsiskyrimo nuojauta, it į santykius besibraunančios brutali, žiaurios kasdienybės metafora. Štai taip atrodė spektaklyje rodyta projekcija. Buvo labai įdomu, kai mes tai rodėme žiūrovams, nes dauguma jų klausė, kaip mums pavyko įtikinti aktorę Reginą Varnaitę pusnuogę atsisėsti sniegan, o ten buvo visai ne Varnaitė, tik kažkuo panaši į tą garsią komikę aktorę moteris. Spektaklyje buvo dar vienas įdomus momentas, lyg gyva instaliacija. Kauno menininkų namuose viena siena visa stiklinė, už jos – terasa. Vyresnės kartos aktorius Antanas Mackevičius, pirmųjų profesionalių spektaklių Kaune dalyvis, gyveno netoliese ir visą laiką kaip pagal laikrodį praeidavo ten su dideliu baltu šuniu. Spektaklio metu aktoriai, atėjus momentui, kai jis pasirodo, stengdavosi nukreipti į jį žiūrovų dėmesį. Tai buvo tikra, gyva instaliacija, Antanas nežinojo, kad tame dalyvaus. Taip pat toje terasoje vykdavo ir dalis režisuoto vaidinimo, herojai išbėgdavo į sniegą ir upeliais liedavo, taškydavo raudoną „vyną“, visas sniegas pasidarydavo nelyg kruvinas. Žiūrovams tai sukeldavo šoką – raudonas vynas sovietmečiu buvo deficitas, ir toks elgesys kiekvieną skaudžiai pa-

liesdavo. Jeigu spektakliui trūkdavo sniego, poetas, dabar Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas Kęstutis Navakas, taip pat scenografas Auris Radzevičius, pastatymo dailininkas Sergėjus Bocullo sniego prikasdavo ir prinešdavo nuo šalimais esančio šlaito. „Kasandra“ buvo be galo trapus, labai autentiškas ir itin skaudus spektaklis. Rodėme jį tik kelias žiemas.

Kalbame apie 1985 metus, kai kino technologijos nebuvo tiek daug pažengusios, kaip šiandien. Kokią įtaką turėjo kino intarpai galutiniam rezultatui? Minute, kad filmuoti vaizdai neturėjo išankstinės vizijos, bet vis dėlto kaip jie paveikė rezultatą?

Turėjome pačią paprasčiausią kamerą, bet ji mums buvo puikiausiai tiko. Tikslas buvo pavaizduoti prisiminimą apie ateitį, koncentravomės į tai, ką rodome. Filmavome paprasčiausia juosta, rodant vaizdas vis trūkčiojo, bet tai padėjo kurti spektaklio atmosferą. Pats projektorius taip pat buvo džeržgiantis, priminė senovinį kino aparatą, bet visa tai tapo papildomomis spektaklio detalėmis, todėl šiuo atveju tiko.

Kas Jūsų vėlesnėje kūryboje skatino kino elementus pasitelkti teatro scenoje? Kaip Jūs pats žvelgiate į tokius hibridinius spektaklius?

Nuo 1998 metų pradėjau dirbti su dailininke Birute Ukrinaite, kuri mėgsta naudoti projekcijas, bet visuomet reikia labai gerai apgalvoti, kaip, ką ir kur nori dėti. Šiandien projekcijos, regis, lyg ir garbės reikalas, kartais atsiranda vien tam, kad būtų. Aš visuomet stengiuosi ieškoti įdomių sprendimų, mano nuomone, kino elementai negali vien iliustruoti spektaklį, reikia ieškoti gilesnių prasmų, projekcijos nebūtinai turi būti pateikiamos ekrane ar ant kitos plokštumos, su jomis galima žaisti, ir tuo reikia pasinaudoti. Negali rodyti bet ko, tai turi būti kokybiška, tai negali būti vien iliustratyvu. Mano nuomone, teatre vis dėlto svarbiausia – gyvo žmogaus buvimas. Dviejuose šiandien aptartuose spektakliuose projekcijos veikė imituodamos kiną, bet visiškai ne kine. Viename buvo vaizduojami kažkokie fantasmagoriniai personažai – nesuprasi, ką jie daro, kažkur lipa, o aplink dar teatro dekoracijos kartu su dažnytiniais daiktais, tai lyg pasaulio pabaiga, kai viskas susimaišę, susipynę. Kitame Kasandra pamato save ateityje... Abiejuose spektakliuose projekcija tampa svarbia spektaklio dalimi ir dar labiau jį pagyvina.

Režisierių Gytį PADEGIMĄ
kalbino Martyna JURKEVIČIŪTĖ

Virginija Kochanskytė ir Rimantas Bagdzevičius spektaklyje „Kasandra“. Kauno menininkų namų Kamerinis teatras, 1985.
Režisieriaus Gyčio Padegimo archyvas

„Kasandra“. Spektaklio afiša. 1985.
Režisieriaus Gyčio Padegimo archyvas

